

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE ARTE DIN BUCUREȘTI

TEZĂ DE ABILITARE

Către o estetică a secolului XXI.

Perspective filosofice și științifice asupra experienței estetice

(REZUMAT)

Lect. Univ. Dr. Cornel-Florin Moraru

2022

Teza de abilitare cu titlul *Către o estetică a secolului XXI. Perspective filosofice și științifice asupra experienței estetice* prezintă parcursul meu academic și profesional, realizat de la susținerea primei mele teze de doctorat¹, în anul 2017, până în prezent. Aceasta este structurată în cinci capitole principale, care prezintă (A) activitatea cercetare, (B) activitatea didactică în domeniul vocațional-artistic, (C) activitatea în folosul comunității academice, (D) activitatea publicistică și de jurnalist cultural specializat în filosofie și arte vizuale, precum și (E) planurile mele de dezvoltare viitoare.

În paginile acestei teze am arătat că diversitatea preocupărilor mele culturale, date de formația academică interdisciplinară în domeniile filosofiei, filologiei clasice, artelor vizuale și ciberneticii se armonizează în jurul unui unic focar de interes, care este reprezentat de efortul de a înțelege, atât la nivel istoric, cât și în contextul cultural și științific actual, noțiunea de *experiență estetică*.

În vederea acestei sarcini am dezvoltat o metodologie de lucru proprie, numită *metoda comparației meontologice*, care mi-a permis să aduc laolaltă în mod coerent o perspectivă istorică asupra fenomenului studiat, cu perspectiva științifică și cea hermeneutică. Avându-și originile în reflecțiile metodologice ale unor cunoscuți gânditori contemporani de orientări diverse, cum ar fi Hans-Georg Gadamer, John Caputo, Paul Ricoeur, Ernst Cassirer și Thomas Kuhn, această metodă își propune să ofere un instrument de studiu interdisciplinar al noțiunilor filosofice în genere, care să pună în lumină contextul conceptual și principiul de construcție în funcție de care ideile capătă sens în diverse contexte științifice și istorice.

Pornind de la aceste elemente, putem arăta că ideile filosofice în genere și ideea de experiență estetică în speță, indiferent de diversitatea tematizărilor și a metodelor de lucru folosite în cercetarea lor, dobândesc o coerență internă și o circulație istorică, dată mai degrabă de niște intuiții și aporii nerostite, care, de cele mai multe ori, nu ies la iveală în discursul

¹ Este vorba despre teza cu titlul *Antropologie și atitudine estetică în transcendentalismul lui Lucian Blaga și Maurice Merleau Ponty*, coordonată de prof. univ. dr. Gheorghiu Geană și susținută în anul 2017 la Facultatea de Filosofie a Universității din București, care a primit calificativul *summa cum laude* (excelent). Aceasta a fost urmată de o a doua teză doctorală, în domeniul artelor vizuale, intitulată *Turnura științifică a esteticii contemporane. Cercetări de avangardă în domeniile neuroștiințelor și inteligenței artificiale*, susținută în anul 2021 la Universitatea Națională de Arte din București și coordonată în cotutelă de prof. univ. dr. Constantin Aslam (UNArte) și prof. univ. dr. Marius Leordeanu (Institutul de Matematică „Simion Stoilow” al Academiei Române), care a fost apreciată cu același calificativ „excelent”.

filosofic. Cu alte cuvinte, în spatele fiecărei tematizări, există un întreg orizont tacit de presupoziii și probleme latente care, chiar dacă nu sunt abordate ca atare, adună laolaltă cercetătorii în jurul unui topos contemplativ ce nu poate fi epuizat de nici o tematizare punctuală. Din acest punct de vedere, înțelegerea poliperspectivală a unui fenomen ține, pe de o parte, de determinarea contextelor conceptuale în care el a fost tematizat și, pe de altă parte, de principiile călăuzitoare luate în considerare de cercetători în căutările lor.

În funcție de domeniile asupra cărora am aplicat această metodă, activitatea mea de cercetare s-a configurat în jurul a două direcții dominante: domeniul esteticii și domeniul istoriei filosofiei. Teza mea de abilitare prezintă pe larg contribuțiile în aceste domenii, pe care le voi rezuma succint în paginile următoare.

În domeniul esteticii, contribuția mea principală este dată de cercetarea în mod sistematic a acestui domeniu, în funcție de distincția dintre filosofia artei și filosofia trăirii estetice. Folosind metoda comparației meontologice, am realizat că estetica, ca disciplină filosofică de sine stătătoare, a apărut în cultura modernă în două contexte conceptuale fundamentale, fapt ce ne permite să vorbim despre o distincție între *latura subiectivă* a esteticii (sau filosofia trăirii estetice) și *latura obiectivă* a esteticii (sau filosofia artei). Pe de o parte, se cercetează fenomenele legate de artă după principiul subiectivității, în contextul conceptelor de conștiință, trăire estetică, cunoaștere sensibilă ș.a.m.d. De cealaltă parte, se cercetează fenomenele legate de artă după principiul obiectivității, în contextul conceptelor de obiect artistic, obiect estetic, operă de artă ș.a.m.d. Deși interconectate, aceste două laturi ale esteticii pot fi studiate și de sine stătător, în măsura în care sunt demersuri calitativ diferite. Pe de o parte, filosofia trăirii estetice este o epistemologie a cunoașterii sensibile sau o ontologie a umanului; de cealaltă parte, filosofia artei este o ontologie a operei de artă. Amestecarea acestor două laturi poate duce la confuzii nedorite și la un caracter rapsodic al cercetării.

Tot pornind de la metoda comparației meontologice, am abordat, în multiple studii, diversele contexte filosofice și științifice în care apare ideea de experiență estetică în secolul al XX-lea, pentru a arăta că, între aceste abordări, indiferent cât de diverse și eterogene ar părea la prima vedere, există o complicitate fundamentală, dată de apartenența la același topos contemplativ. Prima astfel de cercetare este chiar teza mea doctorală, susținută în anul 2017, unde am arătat că abordările antropologice ale experienței estetice pot fi puse în dialog cu cele filosofice și că există o puternică „antropologizare” a esteticii contemporane, influențată de descoperirile antropologiei de la sfârșitul secolului al XIX-lea, care au sedimentat în mentalul cultural ideea că afectivitatea, mai degrabă decât raționalitatea, este trăsătura definitorie a omului, văzut dincolo de spectrul tuturor diferențelor ce individualizează culturile.

În continuarea acestei direcții de cercetare, am studiat și modul în care conceptele fundamentale ale gândirii moderne despre artă au fost preluate în estetica contemporană, trecând printr-un proces de redefinire din perspectiva instrumentelor gândirii științifice actuale. Această tendință se poate vedea începând cu eforturile lui Matila Ghyka de actualizare, în coordonatele metodologice ale științei contemporane, a teoriilor matematice de sorginte pitagoreică, dar își găsește expresia cea mai stabilă în cercetările de avangardă din neuroestetică și estetica inteligenței artificiale.

Am numit această re-contextualizare a esteticii în coordonatele conceptuale ale științei contemporane, bazată pe metode statistice, „turnura științifică a esteticii contemporane”. Contribuțiile mele în această direcție de cercetare sunt dezvoltate în teza doctorală susținută în anul 2021 la Universitatea de Arte din București, cu titlul *Turnura științifică a esteticii contemporane. Cercetări de avangardă în domeniile neuroștiințelor și inteligenței artificiale*, în care arăt că demersurile contemporane din aceste domenii continuă programul esteticii moderne, conceput în secolul al XVIII-lea de Alexander Gottlieb Baumgarten. În contextul noilor descoperiri din teoria matematică a informației, propusă în anul 1948 de Claude Shannon, gânditorii contemporani din estetica informațională și neuroestetică redefinesc conceptele de *geniu și imitație*, făcându-le concepte riguroase din punct de vedere științific și testabile cu ajutorul metodelor experimentale actuale. Cu toate acestea, trăsăturile esențiale ale imitației și geniului sunt păstrate, fapt ce ne permite să vorbim despre o continuitate între tradiția filosofiei occidentale și cercetările de avangardă actuale. Așa cum arăt și în teză, trăsătura fundamentală a acestei „noi estetici” este punerea conceptului de informație ca fundament al cercetării fenomenelor privitoare la artă și integrarea metodelor tehnologice informaționale în demersul de cercetare a experienței artistice.

O altă contribuție la estetică, pe care o expun în teza de abilitare și care este direct legată de problema relației dintre artă și tehnologie este cea a esteticii vizual-muzicale din arta contemporană. Studiind noile forme de artă performativă, care se folosesc de tehnologie pentru a crea o experiență imersivă și sinestezică, am observat că, pornind de la principiul integrării tehnologiei ca dimensiune a existenței umane, aceste forme de artă au fuzionat contextele estetice ale vizualului și muzicalului în *performance*-uri interdisciplinare. Sursa acestei tendințe este, după cum arăt în cartea de autor *Urmasii lui Dionysos. Nașterea DJing-ului în cultura europeană* (București, Eikon, 2020), apariția DJing-ului ca artă ce reactualizează miturile antice ale zeului antic Dionysos, văzut ca zeitate ce guvernează petrecerile, în contextul tehnologic actual. Ca și în turnura științifică, această tradiție mitologică nu este pierdută, ci doar

recontextualizată, fapt ce ne permite să vorbim despre o *genealogie* a artelor performative contemporane ce se întinde până în timpuri mitologice.

O altă serie de contribuții, prezentate în teza de abilitare într-un capitol distinct, sunt cele din domeniul istoriei filosofiei universale și românești, unde, pe baza metodei comparației meontologice, încerc să redefinesc metodele de studiu istoric a ideilor filosofice, punând accentul pe intuițiile inefabile ale filosofilor din diversele epoci, mai degrabă decât pe tematizările lor discursive. Astfel, se poate cerceta un filon nou de cercetare a istoriei ideilor, care poate scoate la lumină contribuțiile tacite și netematizate ale gânditorilor la istoria filosofiei. În acest sens, am arătat cum reflecțiile filosofilor antici despre ideea de ființă se împletesc cu cele despre ideea de neființă, ajungând, în mod ciudat, ca gânditori precum Platon și Plotin să gândească neființa ca „esență” a ființei înseși. De asemenea, am arătat cum eforturile de înțelegere ale conceptelor de „bine” și „rău” au dus filozofii și teologii de la începutul epocii creștine la meditații despre neființă, ajungând ca aceasta să desemneze, la gânditori precum Dionisie Areopagitul, în mod ciudat, chiar esența dumnezeirii.

În ceea ce privește istoria filosofiei românești, am prezentat în teză studiile mele ce se concentrează în jurul efortului de a pune filosofia românească interbelică în contextul tematic și aporetic mai larg al filosofiei europene. Cercetând studiile unor filosofi precum Lucian Blaga, Mircea Vulcănescu sau Constantin Rădulescu-Motru, am demonstrat că, deși problemele ridicate de ei par a fi unele „locale”, ce vizează identitate românească, ele se încadrează în același topos contemplativ și aporetic cu filosofii occidentale contemporane. Cu alte cuvinte, chiar dacă temele abordate de aceștia par a fi „naționale”, ei, prin genealogia gândului lor, se încadrează în reflecția filosofică europeană a vremii. Asta face ca filosofia românească să nu aibă doar o dimensiune „locală”, „minoră” (în înțelesul dat de Lucian Blaga), ci și una „universală”.

Pe post de concluzie la capitolul dedicat activității mele de cercetare, am arătat că aceste două mari direcții – estetica și istoria filosofiei – sunt armonizate, pe de o parte, de metoda unitară de cercetare și, pe de altă parte, de interesul meu constant pentru înțelegerea noțiunii de experiență estetică. În măsura în care, la nivel istoric, experiența estetică a fost tematizată în contexte care o pun în strânsă legătură cu concepte din alte domenii ale filosofiei – cum ar fi etica, metafizica sau ontologia –, înțelegerea sensului profund al acesteia nu poate făcută fără excursuri în istoria filosofiei și a ideilor filosofice. Prin urmare, cercetările din domeniul istoriei filosofiei pot fi văzute tot ca niște eforturi de înțelegere poliperspectivală, în context istoric complex, a noțiunii de experiență estetică.

Pe lângă acest prim capitol dedicat activității de cercetare, teza de abilitare cuprinde și descrierea activității mele didactice și în sprijinul comunității academice, care sunt ambele legate în mod intim de angajarea mea în cadrul Universității Naționale de Arte din București în anul 2015, mai întâi pe post de asistent universitar și, din anul 2018, pe post de lector. Astfel, am arătat că activitatea mea didactică a fost una dinamică, susținând cursuri și seminare, în calitate de profesor titular sau profesor invitat, pentru disciplinele Filosofia artei (licență, anul 1), Estetică (licență, anul 2), Estetică contemporană (master, anul 1), Estetică analitică (master, anul 2) și cursuri de etică pentru toate nivelele de studiu, de la licență, până la doctorat.

Această activitate didactică a fost însoțită constant de activitate în folosul comunității academice, prin participarea la comisii de îndrumare doctorală, comisii științifice și de organizare ale unor manifestări academice naționale, precum și de asumarea unor funcții administrative și de reprezentare, cum sunt cele de director de departament, membru al Consiliului Departamentului, membru al Consiliului Facultății de Arte Plastice și membru al Senatului Universității Naționale de Arte.

Cel de-al patrulea capitol al tezei de abilitare este dedicat activității publicistice și de jurnalism cultural, prin care am contribuit constant la popularizarea filosofiei și artelor vizuale prin intermediul radioului, presei culturale scrise și evenimentelor culturale cu acces deschis pentru publicul larg. Începând din anul 2016 am colaborat cu Radio România Cultural, unde am realizat rubrici de neuroestetică, filosofie și știință, dar și singura emisiune de filosofie din peisajul radiofonic românesc – Izvoare de filosofie, o emisiune cu tradiție considerabilă, înființată de Constantin Aslam în anul 2003.

În ceea ce privește evenimentele de popularizare a filosofiei și esteticii, din anul 2020 colaborez cu Institutul Francez din Timișoara pentru organizarea *Noptii filosofiei*, cel mai important eveniment din România, care își propune să aducă în fața publicului din România pe cei mai importanți filosofi la nivel național și internațional, într-o serie de dezbateri și conferințe filosofice pe teme actuale. În acest răstimp, am fost curator al evenimentului, responsabil cu alegerea tematicilor de discuție și a invitaților, organizând astfel peste 20 de evenimente de popularizare a filosofiei și esteticii cu 35 de invitați, specialiști de talie internațională în domeniile lor, atât din România, cât și din străinătate.

Teza mea de abilitare se încheie cu prezentarea proiectelor pe care intenționez să le dezvolt în viitor, în calitate de cadru didactic și de cercetare al Universității Naționale de Arte din București. Acestea includ, în primul rând, înființarea unui centru de cercetare interdisciplinară în estetică, care să aducă laolaltă, în proiecte de cercetare și conferințe academice de diseminare a rezultatelor acestor cercetări, o echipă specialiști interesați de

fenomenul experienței estetice din domenii diverse de studiu, cum ar fi filosofia, teoria artelor, psihologia, sociologia, neuroștiințele și inteligența artificială. Prin intermediul acestui centru de cercetare îmi propun să continui studiile mele în domeniul turnurii științifice din estetica contemporană într-o formă organizată și cu o echipă interdisciplinară. Rezultatele acestor studii vor constitui noi surse de cercetare și documentare pentru studenții doctoranzi ai universității, precum și pentru publicul interesat.

O altă componentă a proiectelor mele de viitor este aceea a continuării proiectului de traduceri început în anul 2020, alături de colectivul de teorie și cercetare din cadrul Universității Naționale de Arte din București, prin care ne propunem transpunerea în limba română, în ediții critice și cu studii introductive consistente, a unora dintre cele mai importante tratate ale esteticii, filosofiei artei și gândirii artistice care nu au fost încă traduse în limba română. Pe lista lucrărilor pe care intenționez să le traduc în viitorul apropiat se numără cele două tratate întemeietoare ale esteticii moderne, anume cele două volume *Aesthetica*, publicate de Alexander Gottlieb Baumgarten în 1750 și 1758, precum și tratatul despre artele frumoase a lui Charles Batteux (*Les Beaux-Arts réduits à un même principe*, publicată în 1746). Acestea, li se va alătura tratatul fundamental pentru estetica informațională, anume *Aesthetica; Einführung in die neue Aesthetik*, publicat de Max Bense în 1965. Aceste cărți vor constitui, de asemenea, o sursă importantă de documentare și cercetare atât pentru specialiștii domeniului, cât și pentru studenții doctoranzi ai Universității Naționale de Arte din București.

În completarea programului de traduceri, mai intenționez dezvoltarea unor instrumente de lucru, care să vină în întâmpinarea nevoilor de cercetare ale studenților doctoranzi. Printre acestea se numără un dicționar de termeni fundamentali ai esteticii și o serie de monografii tematice, în care să prezint evoluția principalelor concepte ale esteticii moderne, precum și sistemele de gândire ale unora dintre cei mai importanți esteticieni ai istoriei filosofiei.